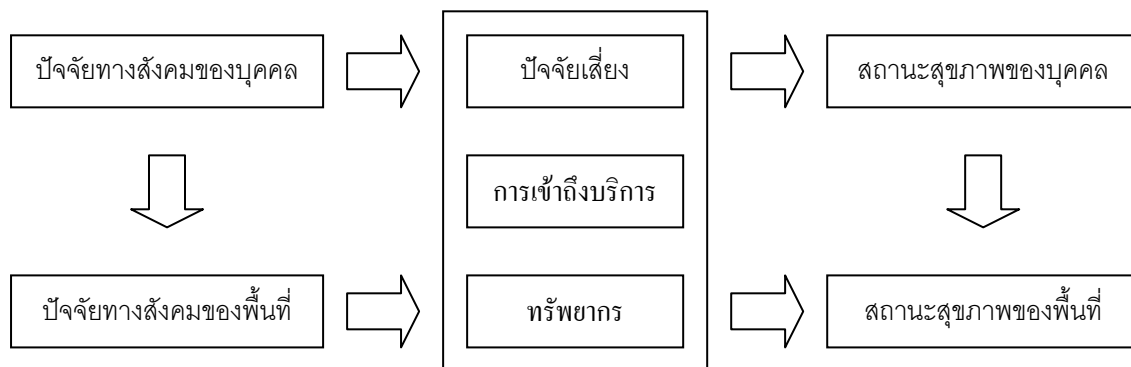

บทที่ 2 วิธีการศึกษา

2.1. การศึกษาแนวคิดและตัวชี้วัดปัจจัยทางสังคมที่กระทบต่อสุขภาพ

การศึกษาแนวคิดและตัวชี้วัดปัจจัยทางสังคมที่กระทบต่อสุขภาพ เป็นการศึกษาจากเอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคม มีผลกระทบต่อสุขภาพทั้งในระดับบุคคล และในระดับสังคม โดยการศึกษา กลไกที่ปัจจัยทางสังคมของบุคคลจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของบุคคล โดยมีอิทธิพลผ่านขั้นตอนของการ สัมผัสปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพ หรือผ่านขั้นตอนของการเกิดโรคและการบาดเจ็บจากการสัมผัสปัจจัยเสี่ยง รวมทั้งผ่านขั้นตอนของการเข้าถึงบริการสุขภาพ และคุณภาพของบริการที่บุคคลได้รับ นอกจากนี้ปัจจัยทาง เศรษฐกิจสังคมของพื้นที่ ก็ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของบุคคลเช่นเดียวกัน ปัจจัยของบริบททั้งด้านกายภาพ ชีวภาพและสังคม ของพื้นที่ จึงเป็นปัจจัยทางสังคมที่มีความสำคัญต่อการคาดการณ์สภาวะสุขภาพของคน ในพื้นที่ ปัจจัยทางสังคม จะรวมถึงปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สังคม โดยมีอิทธิพลร่วมกันต่อ สถานะสุขภาพของบุคคลและของพื้นที่ (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดของการศึกษาปัจจัยทางสังคมกับสุขภาพ

แนวคิดดังกล่าว มีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดปัจจัยของบริบทแวดล้อม (Contextual effect) ที่ส่งผล ต่อสุขภาพ ดังนั้นตัวชี้วัดทางสังคม จึงมีทั้งที่เป็นระดับบุคคลครัวเรือน และระดับพื้นที่ ซึ่งเป็นผลรวมของ ปัจจัยระดับบุคคลครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่ หรือเป็นปัจจัยแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ที่เป็นของ พื้นที่โดยตรง ตัวชี้วัดทางสังคมของการศึกษานี้ จึงเกี่ยวข้องกับ ปัจจัยด้านการศึกษา อาชีพ รายได้ สินทรัพย์ หนี้สิน สิทธิการรักษา เชื้อชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยระดับบุคคลครัวเรือน และตัวชี้วัดระดับพื้นที่ ได้แก่ รายได้ เฉลี่ยของครัวเรือน สัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจน สัดส่วนของครัวเรือนที่มีการศึกษาน้อย รวมทั้งตัวชี้วัด บริบททางสังคม เช่น ความหนาแน่นแออัดของชุมชน และตัวชี้วัดพฤติกรรมทางสังคมของคนในพื้นที่ เช่น สัดส่วนการเที่ยวกลางคืน การเล่นเกมพนัน เป็นต้น

2.2. การศึกษาแหล่งข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ปัจจัยทางสังคมกับสุขภาพ

ในการศึกษาแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องนั้น เป็นการศึกษาจากเอกสาร แบบฟอร์มการสำรวจ หรือแบบบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยแหล่งข้อมูลหลักที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่

- 1) การสำมะโนประชากรและเคหะ (Population and Housing Census)
- 2) การสำรวจการเปลี่ยนแปลงของประชากร (Survey of Population Change)
- 3) การสำรวจอนามัยและสวัสดิการครัวเรือน (Health and Welfare Survey)
- 4) การสำรวจพฤติกรรมเสี่ยงโรคไม่ติดต่อและการบาดเจ็บ (Behavioral Risk Factor Surveillance System)
- 5) การสำรวจสภาวะสุขภาพอนามัยประชาชนโดยการตรวจร่างกาย (National Health Examination Survey)
- 6) ฐานข้อมูลมรณบัตร (Death Registration System)
- 7) ฐานข้อมูลการเฝ้าระวังโรคติดต่อ (Disease Surveillance System)
- 8) ฐานข้อมูลการเฝ้าระวังการบาดเจ็บ (Injury Surveillance System)
- 9) ฐานข้อมูลผู้ป่วยใน (In-patient Databases)
- 10) ฐานข้อมูลทะเบียนมะเร็งระดับประชากร (Population-based Cancer Registry)
- 11) ฐานข้อมูลทะเบียนโรคเบาหวาน (Diabetes Registry)

โดยแหล่งข้อมูลทั้งหมด ได้ถูกนำมาศึกษาในประเด็นต่างๆ เพื่อศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการนำมาวิเคราะห์ความแตกต่างทางสุขภาพระหว่างกลุ่มทางสังคม และเพื่อการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางสังคมกับสุขภาพในระดับพื้นที่ และระดับบุคคลครัวเรือน โดยแสดงรายละเอียดของแต่ละแหล่งข้อมูลในประเด็นต่อไปนี้

- 1) รายการข้อมูลที่บ่งชี้บุคคลและครัวเรือน (Personal and Household identifier) ที่ใช้สำหรับเชื่อมโยงกับข้อมูลบุคคลของแหล่งข้อมูลอื่น
- 2) รายการข้อมูลที่บ่งชี้พื้นที่ (Area identifier) ที่ใช้สำหรับเชื่อมโยงกับข้อมูลพื้นที่ของแหล่งข้อมูลอื่น
- 3) รายการข้อมูลตัวแปรด้านเศรษฐกิจ สังคม (Socio-economic variables) ที่จะสามารถใช้เปรียบเทียบได้ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ สินทรัพย์ หนี้สิน สิทธิการรักษา
- 4) รายการข้อมูลตัวแปรด้านสุขภาพ (Health variables) ทั้งในส่วน of ปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพ การเจ็บป่วย โรค การบาดเจ็บ สถานะสุขภาพ ความพิการ การใช้บริการ ผลลัพธ์ของบริการ และการตาย เป็นต้น

2.3. การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยทางสังคม กับสุขภาพ

ในการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยทางสังคมกับสุขภาพ สามารถวิเคราะห์ได้หลายลักษณะ ได้แก่

- 1) การเปรียบเทียบสุขภาพ ระหว่างกลุ่มทางสังคม ซึ่งจำเป็นต้องมีข้อมูลปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม และข้อมูลสุขภาพ ของบุคคลหรือครัวเรือน ในฐานข้อมูลเดียวกัน เพื่อทำการเปรียบเทียบ ประเด็นทางสุขภาพระหว่างกลุ่มทางสังคม ซึ่งอาจจะแบ่งตามระดับรายได้ สิ้นทรัพย์ อาชีพ การศึกษา ฯลฯ โดยส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลจากการสำรวจทางสุขภาพ ที่มีข้อมูลทั้ง 2 ส่วนในการสำรวจเดียวกัน โดยการแบ่งกลุ่มตามระดับรายได้หรือสินทรัพย์นั้น มักจะแบ่งเป็น 5 กลุ่ม (Quintile) โดยเรียงลำดับรายได้หรือสินทรัพย์ของครัวเรือน
- 2) การเปรียบเทียบสุขภาพ ระหว่างพื้นที่ที่มีสถานะเศรษฐกิจสังคมที่ต่างกัน ได้จากการวิเคราะห์ ประเด็นสุขภาพในระดับพื้นที่ โดยแต่ละพื้นที่นั้นจะต้องมีข้อมูลเศรษฐกิจสังคมของพื้นที่ ซึ่ง อาจจะได้จากแหล่งข้อมูล โดยส่วนใหญ่ควรจะเป็นระดับอำเภอ แล้วนำมาจัดกลุ่มตามระดับ เศรษฐกิจสังคมของอำเภอ ซึ่งมักจะแบ่งเป็น 5 กลุ่ม (Quintile) โดยปัจจัยเศรษฐกิจสังคมของ อำเภอ มักจะต้องมีการพัฒนาดัชนีเศรษฐกิจสังคมขึ้นมารองรับเนื่องจากขาดข้อมูลรายได้ของ อำเภอ นอกจากนี้ ยังอาจจะวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ที่เป็นเมือง กับชนบทได้เช่นกัน
- 3) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมกับสุขภาพ ซึ่งสามารถได้ทั้งใน ระดับบุคคลครัวเรือน และระดับพื้นที่ สำหรับข้อมูลระดับบุคคลนั้น จำเป็นต้องมีข้อมูลปัจจัย เศรษฐกิจสังคมของบุคคลครัวเรือน ในฐานข้อมูลเดียวกันกับข้อมูลสุขภาพของบุคคลครัวเรือน หรือ ไม่ก็จะต้องสามารถเชื่อมโยงข้อมูลบุคคลด้านเศรษฐกิจสังคม กับข้อมูลด้านสุขภาพของ บุคคลในฐานข้อมูลอื่นได้ แต่สำหรับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระดับพื้นที่ ข้อมูลด้านสุขภาพ กับข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคม อาจจะมาจากคนละแหล่งข้อมูลกันได้ แต่ต้องมีข้อมูลในระดับ เดียวกัน เช่น ระดับอำเภอด้วยกัน หรือระดับจังหวัดด้วยกัน
- 4) การพยากรณ์ผลทางสุขภาพจากปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม ระดับบุคคลครัวเรือน และระดับ พื้นที่ โดยใช้สมการถดถอย (Regression) ทั้งนี้การเลือกสมการถดถอยจะขึ้นอยู่กับลักษณะของตัวแปรด้านสุขภาพ ซึ่งเป็นตัวแปรตาม (Dependent variable) และสมการถดถอยดังกล่าว สามารถ ใช้ตัวแปรต้น (Independent variables) ได้หลายตัวพร้อมๆกัน เพื่อปรับอิทธิพลซึ่งกันและกัน